

ДО ПИТАНЬ АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ

ON THE QUESTION OF ANALYSIS OF MAIN EFFICIENCY INDICATORS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF IVANO-FRANKIVSK REGION

Ігор САЧОВСЬКИЙ,
кандидат економічних наук,
Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ

Ihor SACHOVSKY,
Ph.D. in Economics,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University, Ivano-Frankivsk

Аграрний сектор економіки України переживає складний період реорганізації системи виробничих відносин в усіх його найважливіших сферах. Одним із наслідків цього стало формування сільськогосподарських підприємств нового типу, природа й характер організації виробничих процесів у яких докорінно відрізняється від тих, які існували при колективній формі власності на землю. Фактично змінилися всі зовнішні та внутрішні умови господарювання, змінився, що чи не найважливіше, характер взаємовідносин між державою і конкретним сільськогосподарським товаровиробником. Це проявилось, зокрема, в зміні цільового призначення і функцій основних економічних інструментів, які застосовуються в практичній діяльності, зокрема в плані регулювання ціноутворення на основні види продукції. З огляду на це висувуються й принципово нові вимоги до рівня розробки й реалізації політики держави щодо сільського господарства, тобто наскільки вона адаптована до специфіки того чи іншого регіону країни. Досконалість такої політики безпосереднім чином відображається й на основних показниках ефективності діяльності насамперед сільськогосподарських підприємств, у нашому випадку – на Івано-Франківщині. Це й обумовлює актуальність статті.

Основні показники виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини за роки незалежності наведено в **табл. 1**. Їх розгляд дає змогу зробити ряд висновків.

По-перше, протягом 1995-2010 років в області досить чітко прослідковувалася тенденція зменшення чисельності сільськогосподарських підприємств, що згодом стабілізувалася, будь-яких радикальних зрушень за період з 2010 року не спостерігалось, хоча порівняно з 1990 роком чисельність сільськогосподарських підприємств до 2015 року скоротилася втричі – із 300 до 103 відповідно.

По-друге, привертає увагу відносно широкий діапазон коливань кількості прибуткових підприємств в окремі роки протягом вказаного періоду: якщо у 2005 році їх питома вага становила всього 53,5% (тобто кожне друге з них було збитковим), то вже у 2015 – 90,3%; більш того, на нашу думку, починаючи з 2005 року, збільшення чисельності прибуткових сільськогосподарських підприємств набуло ознак тенденції.

По-третє, вважаємо за необхідне виділити окремо таке: якщо у 2010 році прибуток від виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини становив, наприклад, 197,5 млн.грн. (у 2005 році вони зазнали збитків на 1,7 млн.

грн., а у 2000 – ще суттєвіших – на 7,8 млн. грн.), то вже у 2015 році він знаходився на рівні 1119,0 млн. грн. Тобто зростання становило 5,6 раза, що, безумовно, потребує свого пояснення. Але в контексті викладеного важливим є те, що на тлі відносної стабілізації чисельності сільськогосподарських підприємств за період 2010-2015 років і в якійсь мірі зазначеного стрімкого зростання величини отриманого прибутку (особливо в останні 2 роки) розвиток сільськогосподарських підприємств в Івано-Франківській області йде шляхом їх укрупнення. У цьому ми вбачаємо пояснення тих процесів, які мають місце в їх середовищі.

По-четверте, потребує окремої уваги розгляд особливостей розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини в таких їх підвидах, як рослинництво й тваринництво. Якщо у 2013 році підприємства рослинницької підгалузі зазнали збитків на суму 29,6 млн.грн., то вже в 2014 вони отримали прибуток у розмірі 332,5 млн. грн., а в 2015 – 517,6 млн. грн. Те ж саме стосується й підприємств тваринницької підгалузі, тобто спостерігаємо різкі перепади у його величинах в окремо взяті роки. Якщо у 2005 році вони мали 4,1 млн. збитків (а у 2000 – 20,7 млн. грн.), то подальша його динаміка мала такий вигляд: 2010 рік – 164,1 млн. грн. прибутку, 2013 – 398,9 млн. грн., 2014 – 663,3 млн. грн., у 2015 році величина отриманого прибутку становила 601,4 млн. грн. Таким чином, розглянуті особливості виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини в цілому проявляються і в розрізі таких підвидів, як рослинництво і тваринництво.

По-п'яте, незважаючи на всі перипетії, рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області як у цілому, так і в тваринницькій підгалузі був відносно високим: у 2014 році він становив 50,4% та 82,% відповідно. У галузі рослинництва у 2015 році він також суттєво зріс порівняно з 2014 – 38,2% проти 30,7%.

Водночас необхідно розглянути іншу складову, яка нарівні з величиною отриманого прибутку безпосередньо впливає на рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини. Мова йде про собівартість продукції, а конкретніше – про структуру витрат на її виробництво. Певне уявлення про неї дають дані **табл. 2**.

Перше, на що варто звернути увагу в процесі аналізу наведених даних, це те, що в структурі витрат на виробництво продукції більше 3/4 їх припадає на матеріальні. Причому

Проведено аналіз найважливіших показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області.

The most significant efficiency indicators of agricultural enterprises of Ivano-Frankivsk region have been analysed.

в тваринницькій підгалузі, зокрема, в 2014-2015 роках вони були суттєво вищими – на рівні відповідно 78,2 % і 88,0 %. У структурі матеріальних витрат цілком очевидним є те, що приблизно половина з них припадає на корми, особливо це стосується підприємств тваринницької підгалузі, в яких частка витрат знаходилася в межах 76,6- 85,3%. Щодо підприємств рослинницької підгалузі, то приблизно 1/5 матеріальних витрат тут припадає на мінеральні добрива. Необхідно також окремо виділити й відносно високу питому вагу в структурі матеріальних витрат на оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями. У 2014 році ця частка знаходилася на рівні 26,0% від всієї її величини, більше того, на підприємствах рослинницької підгалузі у тому ж році вона становила 48,5%.

З огляду на викладені дані можна зробити висновок, що в 2014-2015 роках порівняно з 2010 майже вдвічі скоротилася питома вага витрат на оплату праці: з 7,1 % відповідно до 3,2-3,4%.

Проведений аналіз основних показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно доповнити розглядом специфіки конкретних видів продукції з точки зору рентабельності їх виробництва. Це обумовлено ще й тим, що загальна рентабельність сільськогосподарського підприємства є похідною від зазначеного показника. Основні характеристики стосовно сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини наведено в **табл. 3**.

Визначальною особливістю виробництва в сільськогосподарських підприємствах Івано-Франківщини є наявність різних перепадів у рівні рентабельності продукції в той чи інший період. Так,

Таблиця 1. Основні показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківщини*

Показники	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Загальна кількість сільськогосподарських підприємств	300	337	304	129	92	102	110	103
у тому числі:								
– прибуткових	295	246	255	69	64	69	88	93
у % до загальної кількості	98,3	73,0	83,9	53,5	69,6	67,6	80,0	90,3
– збиткових	5	91	49	60	28	33	22	10
у % до загальної кількості	1,7	27,0	16,1	46,5	30,4	32,4	20,0	9,7
Чистий прибуток (збиток), млн.грн.	131,6	62,7	-7,8	-1,7	197,5	369,3	995,8	1119,0
у тому числі від продукції:								
– рослинництва	54,8	60,2	12,9	2,4	33,4	-29,6	332,5	517,6
– тваринництва	76,8	2,5	-20,7	-4,1	164,1	398,9	663,3	601,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	25,6	11,6	-14,7	-2,5	29,2	26,3	50,4	47,5
у тому числі від продукції:								
– рослинництва	48,5	35,5	24,4	6,3	16,4	-4,5	30,7	38,2
– тваринництва	20,1	-5,1	-33,4	-3,2	34,9	53,8	82,0	61,3

*Тут і надалі використано дані [15].

якщо в 1990 році рівень рентабельності зернових культур становив близько 169,1%, то в 2013 їх виробництво було збитковим – -12,3%. Аналогічна картина мала місце й у вирощуванні картоплі: якщо у 2000 воно було збитковим на рівні -19,4%, то у 2014 році досягло позначки у 440,9%. Тут, очевидно, мав місце фактор особливостей регулювання ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. А, наприклад, рівень рентабельності вирощування великої рогатої худоби коливався в межах від -34,8% у 2000 році до 16,9% у 1990. Дещо суттєвішим він був у вирощуванні свиней на м'ясо – від -56,0% у 2000 до 79,0% у 2014 році. Причому перелік аналогічних розбіжностей можна було б продовжити, адже це стосується практично кожного виду продукції тваринництва.

Таблиця 2. Структура витрат на виробництво продукції в сільськогосподарських підприємствах Івано-Франківщини, %

	2010 рік			2014 рік			2015 рік		
	всього	з них:		всього	з них:		всього	з них:	
		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво
Витрати, всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Витрати на оплату праці	7,1	7,8	6,8	3,2	2,9	3,3	3,4	3,6	3,1
Відрахування на соціальні заходи	2,6	2,8	2,5	1,1	1,1	1,2	1,0	1,2	0,9
Матеріальні витрати, всього	77,8	71,7	80,5	77,6	68,2	87,2	82,5	76,0	88,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в тому числі:									
– насіння і посадковий матеріал	5,2	18,6	-	5,1	11,5	-	5,3	12,5	-
– корми	55,1	-	76,6	46,7	-	84,0	49,3	-	85,3
– інша продукція сільського господарства									
– мінеральні добрива	6,6	23,5	-	8,6	19,4	-	10,5	24,9	-
– пальне і мастильні матеріали	6,8	18,7	2,2	6,4	13,2	1,0	6,2	13,3	1,1
– електроенергія	3,0	1,5	3,5	1,7	0,7	2,4	1,3	0,6	1,9
– паливо і енергія	2,2	2,8	2,0	1,4	1,1	1,6	1,3	1,0	1,5
– запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	3,0	6,8	1,5	2,7	4,9	0,9	4,7	8,8	1,6
– оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями та інші матеріальні витрати	13,9	26,9	8,9	26,0	48,5	8,1	19,7	38,6	6,0
Амортизація	6,4	6,0	6,6	4,9	3,1	6,7	6,5	5,6	7,2
Інші операційні витрати	6,1	11,7	3,6	13,2	24,7	1,6	6,6	13,6	0,8

Таблиця 3. Рентабельність основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Івано-Франківщини, %

	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Продукція рослинництва, зокрема:								
– зернові культури	169,1	80,5	61,3	-2,6	5,0	-12,3	36,3	33,1
– цукрові буряки	31,4	14,9	4,4	-3,7	1,1	-2,1	-26,4	93,3
– соняшник	-	-	-21,2	-16,6	101,4	16,5	23,3	49,9
– картопля	20,9	84,1	-19,4	-13,6	75,9	101,3	440,9	32,9
– овочі	52,5	53,3	49,1	0,9	34,0	83,9	284,4	169,2
– плоди	53,6	75,0	65,6	-16,8	0,3	-18,0	-4,5	10,3
Продукція тваринництва, зокрема:								
– велика рогата худоба	16,9	-3,5	-34,8	4,5	-32,1	-8,8	11,7	15,4
– свині	19,3	-16,7	-56,0	14,6	14,3	39,7	79,0	68,6
– вівці та кози	1,4	-42,9	0,0	-46,4	-21,1	-5,7	6,3	2,5
– птиця	32,8	-41,2	-8,0	6,6	28,6	-14,5	-18,9	7,7
– молоко	29,1	-12,9	-14,0	0,4	11,0	17,2	12,2	19,4
– яйця	22,6	48,9	4,2	-25,8	87,3	125,4	157,6	120,2
– вовна	-4,4	-66,7	-85,7	62,5	-	-	-	-

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, можна зробити ряд узагальнюючих висновків.

Сучасні сільськогосподарські підприємства – це принципово новий вид сільськогосподарського виробництва, породжений ідеєю утвердження в економіці країни ринкової системи господарювання.

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств може виступати одним із показників ступеня зрілості ринкових відносин як в аграрному секторі економіки України, так і в народному господарстві країни в цілому.

Проблеми, які супроводжують процес становлення сільськогосподарських підприємств, у кожному конкретному випадку мають перехідний, тимчасовий характер, зумовлений специфікою того чи іншого етапу їх розвитку.

Вважаємо за доцільне виділити окремо, що успішне вирішення проблем, які супроводжують процес становлення сільськогосподарських підприємств, вимагає постійного вдосконалення системи економічних інструментів, які застосовуються в практичній діяльності, зокрема в регулюванні ціноутворення на основні види сільськогосподарської продукції.

Важливим висновком є те, що ефективність сільськогосподарського виробництва як в цілому по країні, так і в регіонах визначається не стільки оптимізацією співвідношень у його загальних обсягах основних форм землекористування, якими, як відомо, є сільськогосподарські підприємства і селянські господарства, скільки досконалістю економічного механізму функціонування кожної з цих форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрийчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: моногр. // К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Дієсперов В. С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві // К., ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. – 340 с.
3. Кириленко І. Г., Івченко В. Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2017. – № 3. – С. 21-29.
4. Кирилов Ю. Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації // Економіка АПК. – 2016. – №5 – С. 23-30.
5. Малік М. Й., Шпикуняк О. Г. Розвиток аграрного підприємства в умовах інституціональних трансформацій // Економіка АПК. – 2017. – №2. – С. 5-17.
6. Месель-Веселяк В. Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового середовища в Україні // Економіка АПК. – 2016. – №12. – С. 21-33.

7. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві // Економіка АПК. – 2004. – №11. – С. 18-24.
8. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України // Економіка АПК. – 2016. – №6. – С. 37-49.
9. Непогатенко О. О., Пташник С. А., Непогатенко В. О. Аналіз конкурентного середовища сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2016. – № 5. – С. 43-51.
10. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін // Економіка АПК. – 2017. – №5. – С. 12-19.
11. Рябокочун В. П. Аграрнопромисловий комплекс в умовах реалізації державної аграрної політики // Економіка АПК. – 2016. – №9. – С. 18-26.
12. Саблук П. Т. Ціновий фактор у розвитку сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2011. – №9. – С. 3-9.
13. Томлін О. О. Диверсифікація аграрних підприємств як дієва стратегічна орієнтація в агропромисловій сфері // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – Вінниця, ВНАУ, 2012. – Вип. 3 (69). – С. 2005-2011.
14. Щубравська О. В. Розвиток сільськогосподарського виробництва України: чинники зростання // Економіка АПК. – 2015. – №5. – С. 5-12.
15. Сільське господарство Івано-Франківщини: Статистичний збірник. – Івано-Франківськ, 2016. – 252 с.

REFERENCES

1. Andriychuk V.H. Efektivnist' diyal'nosti ahrarykh pidpryyemstv: teoriya, metodyka, analiz [Efficiency of agrarian enterprises activity: theory, methodology, analysis]. KYIV, KNEU, 2005, 292 p. [in Ukrainian].
2. Diyesperov V.S. Efektivnist' vyrobnytstva u sil's'kohospodars'komu pidpryyemstvi [Production efficiency of an agricultural enterprise]. Kyiv, NNTS "Instytut ahraryoi ekonomiky", 2008, 340 p. [in Ukrainian].
3. Kyrylenko I.H., Ivchenko V.Ye. Ekonomichni aspekty transformatsiyi sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini [Economic aspects of the transformation of agricultural production in Ukraine]. Ekonomika APK, 2017, no. 3, pp. 21-29 [in Ukrainian].
4. Kyrylov Yu. Ye. Rozvytok ahrarynoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalizatsiyi [The development of the agricultural sector under the conditions of globalization]. Ekonomika APK, 2016, no. 5, pp. 23-30 [in Ukrainian].
5. Malik M.Y., Shpykulyak O.H. Rozvytok ahrarynoho pidpryyemstva v umovakh instytutsional'nykh transformatsiy [Development of an agrarian enterprise under the conditions of institutional transformations]. Ekonomika APK, 2017, no. 2, pp. 5-17 [in Ukrainian].
6. Mesel'-Veselyak V.Ya. Efektivnist' hospodaryuvannya novostvorenykh sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv rynkovoho seredovyscha v Ukraini [Efficiency of management of newly created agricultural enterprises of the market environment in Ukraine]. Ekonomika APK, 2016, no. 12, pp. 21-33 [in Ukrainian].
7. Mesel'-Veselyak V.Ya. Rozvytok ta efektyvnist' orhanizatsiyno-pravykh form hospodaryuvannya v sil's'komu hospodarstvi [Development and efficiency of organizational and legal forms of management in agriculture]. Ekonomika APK, 2004, no. 11, pp. 18-24 [in Ukrainian].
8. Mesel'-Veselyak V.Ya., Fedorov M.M. Stratehichni napryamy rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of development of agrarian sector of economy of Ukraine]. Ekonomika APK, 2016, no. 6, pp. 37-49 [in Ukrainian].
9. Nepohatenko O.O., Ptashnyk S.A., Nepohatenko V.O. Analiz konkurentnoho seredovyscha sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [Analysis of the competitive environment of agricultural enterprises]. Ekonomika APK, 2016, no. 5, pp. 43-51 [in Ukrainian].
10. Puhachov M.I. Ahrarynyy sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh instytutsiynykh zmin [Agrarian sector the economy of Ukraine under the conditions of institutional changes]. Ekonomika APK, 2017, no. 5, pp. 12-19 [in Ukrainian].
11. Ryabokon' V.P. Ahropromyslovyy kompleks v umovakh realizatsiyi derzhavnoyi ahraryoi polityky [Agro-industrial complex under the conditions of implementation of the state agrarian policy]. Ekonomika APK, 2016, no. 9, pp. 18-26 [in Ukrainian].
12. Sabluk P.T. Tsinovyy faktor u rozvytku sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva [Price factor in the development of agricultural production]. Ekonomika APK, 2011, no. 9, pp. 3-9 [in Ukrainian].
13. Tomilin O.O. Dyversyfikatsiya ahrarykh pidpryyemstv yak diyeva stratehichna oriyentatsiya v ahropromyslovii sferi [Diversification of agrarian enterprises as an effective strategic orientation in the agro-industrial field]. Zbirnyk naukovykh pats' VNAU, Seriya "Ekonomichni nauky", Vinnytsya, VNAU, 2012, iss. 3 (69), pp. 2005-2011 [in Ukrainian].
14. Shchubrav's'ka O.V. Rozvytok sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva Ukrainy: chynnyky zrostannya [Development of agricultural production in Ukraine: factors of growth]. Ekonomika APK, 2015, no. 5, pp. 5-12 [in Ukrainian].
15. Sil's'ke hospodarstva Ivano-Frankivshchyny: Statystychnyy zbirnyk [Agriculture of Ivano-Frankivsk region: Statistical digest]. Ivano-Frankivsk, 2016, 252 p. [in Ukrainian].